

930.2:003.071(497.15)"17"
811.163.41'35"17"
<https://doi.org/10.18485/sj.2018.23.1.39>

БИЉАНА М. БАБИЋ*
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 04. 01. 2018.
Прихваћен: 29. 01. 2018.

О ГРАФИЛИ ЗАПИСА И НАТПИСА ЈЕРЕЈА ЈОШАВАЧКИХ ГАВРИЛА И ДИМИТРИЈА

У раду су анализиране најважније граfiјске одлике у ћириличним записима и натписима двојице јереја, Гаврила и Димитрија, из околине Бањалучке. Записи и натписи су настали током XVIII вијека или прецизније од 1730. до 1786. године, а Љ. Стојановић их је уврстио у збирку *Старих српских записа и натписа* (1902–1926). Ћирилична писана грађа из осамнаестог вијека с подручја бањалучке регије још увијек чека на студиозну филолошку интерпретацију и у том смислу овај рад је скроман прилог наведеном.

Кључне ријечи: запис, натпис, ћирилица, граfiја, јереји, Гаврило, Димитрије

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О ЗАПИСИМА И НАТПИСИМА ЈОШАВАЧКИХ ЈЕРЕЈА

1.0. Археолошки налази као што су градине или остаци утврђених градова из илirског и римског периода на подручју данашње општине Челинац, којој административно припада село Јошавка одакле су поријеклом двојица свештеника чији записи и натписи су предмет нашег рада, свједоче о присуству човјека на овом простору још у давној прошлости. За цјелокупан овај

* biljana.babic@flf.unibl.org

крај, међутим, од пресудне културно-историјске важности било је оснивање манастира Липље и Ступље. Из ових манастира у средњем вијеку „ширио се јак религијски, културни и образовни утицај. Управо из тог периода потичу и први писани трагови о постојању Челинца, који се тада звао Пчелинац, вјероватно због питоме долине у којој су се људи бавили пчеларством” (Кузмановић 1973: 15). У минулим вијековима траг ћирилице у виду записа и натписа са овог простора је остао, што је сачувано и у *Старим српским записима и натписима* Љ. Стојановића.¹ Наиме, Стојановићева збирка у шест књига, настала у периоду 1902–1926. година, садржи мноштво записа и натписа са цјелокупног јужнословенског простора и до данас представља непревазиђено и незаобилазано дјело те врсте код нас. Иначе, збирка доноси укупно десет записа и натписа² с подручја данашње општине Челинац, а од тога три представљају записе док су седам натписи.³ Записе је Стојановић преузео из *Дабробосанског источника* (1897), док је натписе са надгробних крстова из села Јошавка (Спасојевићи) и Јунге Хаци Селим(ове) преписао Владислав Скарић крајем XIX вијека, а од њега их је потом преузео и у своју збирку *Старих српских записа и натписа* уврстио Љубомир Стојановић. Извори из којих је Љ. Стојановић преузео записе и натписе педантно су наведени. Тако се види да су челиначки записи нотирани код Стојановића у књизи II преузети из *Дабробосанског источника* за 1897. годину⁴. Натписи пак у књигама IV и V потичу са крстова у гробљу из два села, и то из Јошавке (махала Спасојевићи) и из села Јунге Хаци Селим(ове). Обимом су најдужи натписи двојице јереја из Спасојевића које доноси Стојановићева пета књига па су и најдрагоцјенији материјал за филолошку анализу. Према томе, у овом раду ограничили смо се на анализу записа и натписа двојице свештеника, оца и сина, Гаврила и Димитрија из села Јошавка (махала Спасојевићи, према В. Скарићу). Чињеница је да су и отац и син оставили натписе сличне садржине што не изненађује будући да су обојица били свештеници при чему треба имати у виду и то да су парохијски свештеници често по обичају или према обавези школовали неког од својих синова за потребе богослужења у парохијској цркви. Преостали записи и натписи других аутора са овог подручја, присутни у Стојановићевој збирци, скромнијег су обима и били су предмет наше пажње онолико колико нам је то

¹ Љубомир Стојановић. *Стари српски записи и натписи*, књига I–VI, Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1902–1926.

² Овом приликом подсјећамо на разлику између записа и натписа – записи се појављују само на књигама, а натписи су настајали на различитом материјалу (камен, цигла, малтер, тканина, фреска...) уз помоћ различитих средстава (урезивани, везени, ковани, усијецани). В. о томе Трифуновић 1974: 79, 162.

³ Записи и натписи бр. 3147, 3181, 3432, 7660, 8334, 8390, 8418, 8465, 8982, 10233.

⁴ *Дабробосански источник* је од 1887. године промијенио назив у *Босанско-херцеговачки источник*, али се код Љ. Стојановића јавља под првобитним називом.

било неопходно у тумачењу писане грађе или историјских околности у вези са двојицом споменутих свештеника.

1.1. У погледу садржаја истраживани записи обухватају податке о селима и становницима с подручја Челинца и његове околине, која се налазе у „бањалучком протопрезвитерату, на коју је страну морао бити и притјажатељ ове књижице поп Гавро Спасојевић” (Стакић 1897б: 285). У натписима су наведени подаци о упокојенима који су ту сахрањени, о њиховој породици и времену упокојења, а поједини од њих доносе информације о мјесту и времену рођења покојника.

Увидом у *Дабробосански источник* из 1897. године сазнајемо да су записи јереја Гаврила Спасојевића примарно забиљежени у рукописној књизи у приватном власништву, чији опис доноси текст под насловом „Кратки опис једне старе рукописне књижице”. Судбина те рукописне књиге такође је занимљива. Прије него што је доспјела у руке пароха Недељка Серафијановића, њен власник (притјажатељ) био је споменути поп Гавро Спасојевић.⁵ Род Спасојевића, одакле потиче и јереј Гаврило Спасојевић, у челиначки крај тј. у Јошавку доселио се из Црне Горе,⁶ а прва по имену забиљежена особа из тог рода био је Марко Спасојевић који је, како сазнајемо из натписа (6739) на његовом гробу, у Јошавци умро и сахрањен 1633. године:

ЗДѢ ПОЧИВАЕЪ ХРИСТЪ РАБЪ БОЖИ МАРКО ЗОВЕДЪ РОДОМЪ СПАСОЈЕВИЊЪ, И ПОЖИВЕ ВАСЕ ЛѢТЬ ۛۛۛ И ПРЕСТАВИ СЕ ЛѢТА ГОСПОДНА = 1633 И ПО СД(Р)УТИ ЖЕ ЕГО ОСТАШЕ МЪ ۛۛ СНА ... МЕСЕЦА ОКТО ... (Стојановић 1925, књ. 4: 137).⁷

За Гаврила Спасојевића се зна да је био једна од „најобразованијих личности свога времена међу Србима у Босни” (Спасојевић 2017: 32) што у потпуности потврђује писана грађа која је иза њега остала сачувана. У тексту под насловом *Поријекло становништва челиначког краја* Момчило Спасојевић за њега наводи да је рођен у Јошавци и да је четврто кољено Спасојевића у том мјесту (2017: 32). Како се види из записа (8418) његовог сина Димитрија, Гаврило се упокојио 1772. године те будући да је поживио 80 година, јасно је да је година његовог рођења 1692.

⁵ „Књижица која ће се овдје описивати налази се код г Недељка Серафијановића, пароха Мичијевићког, у маглајском котару” (Стакић 1897а: 225).

⁶ „Према књизи Василија Спасојевића *Братство Спасојевића* (Подгорица, 2005), каже се да је братство Спасојевића настало крајем 15. вијека, у селу Витасовићима у племену Пјешевичком у Катунској нахији. Село се налази у Доњим Пјешевцима на надморској висини од око 400 метара, на осмом километру западно од Богетића, односно на 18. километру југозападно од Никшића” (Спасојевић 2017: 32).

⁷ У преводу на савремени језик овај запис гласи: *Овдје почива Христов раб божји звани Марко родом Спасојевић и поживи свега 84 године и представи се љета господњег 1633. и по смрти његовој осташе му два сина ... мјесеца октобра...*

Као свештеник у јошавачкој цркви Гаврило је имао књигу с молитвама и за свакојаке потребе свештене писану руком његовом. Та рукописна књига је до данас сачувана „увезана у тврди кожни повез, који је временом ослабио те је нешто листова из њега изгубљено и остало их је 122. Текстови су исписани мрким мастилом по дебелој дрвенкастој грубој хартији каква се користила у то доба. По дужини књига има 17, а по ширини 11 cm, дебела је 3,5 cm. Текстови су писани минејским словима црквенословенским језиком” (Спасојевић 2017: 42). На првом листу до предње корице пише: „Ова света и божанствена књига голема скуцаник (сваштар) с молитвама и на свакојаке потребе свештене презвитера јереја Гавре Спасојевића писана руком његовом” (Спасојевић 2017: 42).

Натпис (8334) који је забиљежио син јереја Гаврила именом Димитрије даје још неке податке о овој породици. У том натпису спомиње се Гаврилова супруга *раба божја звана Љубица попадија јереја Гаврила Спасојевића* којој по смрти остадоше *два чеда, један Димитрије и тај би јереј и једна кћер*. Занимљиво је да Гаврилов и Љубичин син Димитрије узима презиме Поповић (Спасојевић 2017: 33), дакако, по служби коју су отац и он дуго времена ревносно вршили.

1.2. Премда се у нашем раду осврћемо на графију испитиваних записа и натписа, неопходно је да напоменемо и неколико темељних чињеница о језику периода када су они настали. Наиме, записи и натписи јереја Гаврила и Димитрија писани су у времену од 1730. до 1786. године, дакле, у периоду када се код Срба напушта једна, а прелази са на другу редакцијску писменост. Као што је познато, књижевни језик код Срба од XII све до тридесетих година XVIII вијека био је српскословенски језик или српска редакција старословенског језика након чега ће га замијенити руска редакција старословенског језика тј. рускословенски језик. „Српскословенски језик је настао као редакција старословенског уз преузимање неких старосрпских црта, али и уз задржавање несрпских, старословенских фонетских одлика” (Савић 2013: 8). Наравно, у погледу употребе језика код Срба у прошлости постојала је „диглосија, функционални расцеп у језику при коме се један облик тога језика користио за тзв. више функције (књижевност, администрација, право, школство и сл.) а други облик истог језика за ниже (свакодневна, неформална комуникација)” (Милановић 2004: 20). Разлике између српскословенског и старосрпског језика тичале су се „углавном учене (апстрактне) лексике и сложених синтаксичких конструкција некарактеристичних за народни језик” (Милановић 2004: 20). Међутим, када је текст био намијењен не само образованом и писменом него и „просјечном говорнику језика, који је био једва описмењен, преовлађује старосрпски” (Савић 2013: 8) што се односи на нека писма, надгробне натписе, законодавне списе, а у ту слику се уклапају и истраживани записи и натписи јошавачких јереја Гаврила и Димитрија. Јасно да у текстовима овог типа на-

rodni jezik u „punoj mери preovlađuje” (Mladenović 1997: 12), premda se u њима nеријетко сусрећу и редакцијске особине.

ГРАФИЈА ЋИРИЛИЧНИХ ЗАПИСА И НАТПИСА ЈЕРЕЈА
ГАВРИЛА И ДИМИТРИЈА

2.0. Значај детаљног испитивања графије старих ћириличних записа и натписа, па тако и ових двојице јошавачких јереја, налази се у неопходности њиховог филолошког описивања и проучавања имајући у виду како њихову старину и континуитет тако и њихову културно-историјску важност. Намјера нам је да у централном дијелу рада осветлимо графију тј. међусобни однос јединица фонолошког и графематског система у записима и натписима двојице свештеника из околине Бањалуке (XVIII вијек).⁸ Наравно, нашу анализу углавном смо ограничили на образложење најзначајнијих особина и односа у вези са графемама које су својствене предвуковској ћирилици и њиховим фонолошким вриједностима. Будући да су поменути свештеници оставили записе и натписе у вријеме прихватања рускословенског као књижевног језика код Срба, занимало нас је и у којој мјери се тај процес на плану графије рефлектовао у њиховим записима и натписима. За будућа истраживања оставили смо компарацију графематског система у записима и натписима јереја Гаврила и Димитрија са графематским системима других аутора њихових савременика (на примјер, оних из манастира Гомионице). Према томе, на основу нашег истраживања покушаћемо јасније да сагледамо мјесто и значај графије у записима и натписима поменутих јереја у оквирима српске писмености XVIII вијека.⁹

2.1. Обилежавање фонеме /а/

Фонема /а/ се у записима и натписима јошавачких свештеника означава графемом <а>, изузев у позицијама иза палаталних фонема /ј/, /љ/ и /њ/, када – у складу са граfiјско-правописним маниром епохе – гласовну секвенцу [j+a] обиљежавају помоћу графеме <а>, а гласовне секвенце [љ+a] и [њ+a] помоћу графемских комбинација <ла> и <на>. Међутим, о томе више у тачкама 2.7. и 2.9.

⁸ Систем фонема у јошавачким записима и натписима обиљежен је следећим графематским системом:

а б в г д ђ є є ж з н і і ї к л м н о ѿ п р с т ѣ ҃ ф х ц ч ш щ ш, ь ъ ѣ ю а ѡ ѡ, док графеме s, ѣ, з, ѡ имају само бројну вриједност.

⁹ У складу са интернационалним начином означавања у наставку рада фонолошке вриједности обиљежили смо косим заградама / /, графематске вриједности изломљеним заградама < >, а фонетске вриједности угластим заградама [].

2.2. Обиљежавање фонеме /е/

Основна графематска реализација ове фонеме у истраживаним јошавачким записима је /ѣ/. Ова графема се јавља на мјесту етимолошких /е/ и /ѣ/:¹⁰ сѣла 8334: 168, мѣсѣца 3147: 197, 7660: 58 (2х). Напоредо долазе примјери у којима се фонема /е/ у коријену ријечи обиљежава и графемом <ѣ> и графемом <ѣ>: грѣшнѣи 8418: 182 и грѣшнѣи 7660: 58, прѣосвѣщенѣи 7660: 58 и прѣосвѣщенѣи 8334: 168, лѣт 7660: 58, лѣто 3147: 197 и лѣтъ 8390: 177, лѣта 8418: 182. Међутим, у префиксу *нрѣ-* редовно је на мјесту етимолошког <ѣ> писано <ѣ>, на примјер: прѣставнѣи 8334: 168, 8418: 182, 7660: 58, прѣосвѣщенѣи 8334: 168, прѣосвѣщенѣи 7660: 58.

У складу са граfiјско-правописним узусом епохе обиљежавање фонеме /е/ иза палаталних фонема /ј/, /љ/ и /њ/, у записима јошавачких јереја Гаврила и Димитрија, налазимо писање <ѣ>, <лѣ> и <нѣ>, затим <ѣ>, <лѣ> и <нѣ> и <ѣ>, <лѣ> и <нѣ>, за гласовне секвенце [ј+е], [љ+е] и [њ+е]. Међутим, о томе више у тачкама 2.7. и 2.9.

2.3. Обиљежавање фонеме /и/

Као основна графематска реализација ове фонеме у записима и натписима двојице јереја из Јошавке јавља се графема <и>. Паралелно са графемом <и> јавља се и графема <ѣ> којима се, наравно, обиљежава континуант етимолошког /и/ као и континуант етимолошког /ы/. У погледу биљежења /ы/ у коријену ријечи *син* (стсл. сынъ) досљедно имају <и>: синѣ 3147: 197, 7660: 58, 8334: 168, а у коријену ријечи *бити* (стсл. быти) двојица записивача су недосљедни па се тако јављају и <и> и <ѣ>: бѣтъ 8334: 168, бѣтъ 7660: 58. Иначе, ни у једном од записа и натписа јошавачких јереја Гаврила и Димитрија уопште није писана графема јери. Само један натпис доноси графему <ѣ> којом је означен вокал /и/: хрѣствѣ 7660: 58 али се напоредо јавља и хрѣствѣ 7660: 58, те ѣниѣю 7660: 58. У малом броју примјера поријеклом из грчког језика вокал /и/ је обиљежен и помоћу <ѣ>: кѣрѣ 7660: 58, кѣрѣ 7660: 58, те једно лично име непотпуно наведено пѣвѣ...сею 7660: 58.

Занимљиво је сагледати примјере обиљежавања ове фонеме у позицији иза фонеме /ј/, што је наведено унутар тачке 2.7.

¹⁰ Наравно, ова графема обиљежава и континуант назала предњег реда, на примјер: ѣда 8334: 168, свѣтъѣ 8418: 182, мѣсѣца 7660: 58, али се напоредо континуант назала предњег реда у духу рускословенске традиције биљежи и графемом <ѣ>, на примјер: ѣѣ 8334: 168, подписѣѣ 8334: 168, такође и напоредо имамо и примјер подписѣѣ 8418: 182.

Гласовне секвенце [љ+е/њ+е] у истраживаној писаној грађи јошавачких јереја су у складу са графијско-правописним маниром предвуковске епохе обиљежене помоћу <лѣ/нѣ>: лѣта 8334: 168, 8418: 182; ѣднѣга 8334: 168, ѡ сѣла донѣ ѡшавакѣ 8334: 168. Исте секвенце биљеже се и помоћу <ле/не>: лет 7660: 58, вѣженѣши 7660: 58. Надаље, гласовна секвенца [љ+у] обиљежена је помоћу <лю>: любѣца 8334: 168 док нема примјера за обиљежавање секвенце [њ+у]. За

секвенцу [љ+а] имамо потврде означавања са <ла>: *лнпла* 7660: 58, *юла* 7660: 58, а за секвенцу [њ+а] нисмо пронашли потврде у виду <на>, али је зато присутан један примјер у којем је та секвенца обиљежена са <на>: *баналѣткѣ* 8334: 168 као и неколика примјера биљежења са <на>: *господна* 8418: 182 (2х), *ѣна* 8390: 177 (2х). Јасно је да у овом обиљежавању нема досљедности.

2.10. Функција јерова

Записи и натписи јереја Гаврила и Димитрија из Јошавке у складу са тадашњом графичко-правописном традицијом имају графеме <ъ> и <ѣ> које немају фонолошку вриједност. Са графемом <ъ> забиљежен је само један примјер: *блнзъ* 3147: 197, са дебелим јером писаним у финалној позицији. Насупрот томе, пронашли смо већи број примјера са танким јером у финалној позицији, а има назнака његове употребе и у медијалној позицији.

а) Писање графеме <ъ> у финалној позицији тј. на крају ријечи

- именице: *вндъ* 7660: 58, *гаврнлъ* 8418: 182, *дцѣрь* 8418: 182, *нермонахъ* 8418: 182, *крстъ* 7660: 58, *кѣрь* 7660: 58, *лѣтъ* 8334: 168, *лапѣвнѣъ* 7660: 58, *младенецъ* 8390: 177, *поповнѣъ* 8390: 177, *поповнѣъ* 8390: 177, *рабъ* 8390: 177, *родомъ* 7660: 58 и др.
- именске ријечи: *азъ* 8334: 168, *ѣднѣъ* 8334: 168, *светоуъ* 8418: 182,
- глаголи: *внстѣ* 8334: 168, *лежитѣ* 7660: 58, *почнвастѣ* 8390: 177 и један партицип *зовемъ* 8390: 177.

Колебање у писању танког јера на крају ријечи показују примјери у којима је он изостављен:

- именице: *брат* 3147: 197, *драгнѣ* 3147: 197, *гаврнл* 7660: 58, *дцѣр* 8334: 168, 8334: 168, *квр* 7660: 58, *лет* 7660: 58, *племеноу* 7660: 58, *пол* 8390: 177, *поповнѣ* 8334: 168, *скерлетовнѣ* 7660: 58, *теодор* 3147: 197 и др.
- замјеница: *азъ* 7660: 58,
- глаголи: *вѣст* 7660: 58, *нарѣчен* 8418: 182,
- приједлози: *нз* 3147: 197, *ѡ* 7660: 58, 8390: 177.

б) Писање графеме <ѣ> у медијалној позицији

Нисмо пронашли случајеве директног писања танког јера у медијалној позицији, али на такву употребу посредно упућују примјери скраћеница у којима је из скраћеница изостављена управо та графема: *крѣъ* 8334: 168, *ѡѣѣ* 8334: 168, *ѡѣѣ* 8390: 177.

Много је више случајева у којима јер није написано у медијалној позицији: *баналѣткѣ* 8334: 168, *вѣѣ* 8418: 182, *господна* 8418: 182, *грѣшнѣ* 8334: 168,

грѣшнн 7660: 58, дабровосанскн 8334: 168, зѣѣ 7660: 58, 8334: 168, подписасѣ 7660: 58, подписасѣ 8334: 168, тожде 7660: 58.

Пронађена су и два примјера са вокализованим полугласником у јакој позицији под утицајем рускословенског језика: дѣнь 8390: 177, 8418: 182.

ЗАКЉУЧАК

3.0. Ћирилични записи и натписи челиначког краја представљају вриједну писану културно-историјски грађу бањалучке регије. Истовремено су доказ вишевијековног континуитета ћирилице на овом подручју. Анализа најзначајнијих граfiјских одлика у записима и натписима двојице свештеника Гаврила и Димитрија из Јошавке показала је да се у њима рефлектују одлике старе граfiјско-правописне традиције уз поједине особине које их приближавају Вуковој реформисаној граfiји. Тако, на примјер, танко јер је прилично добро очувао на крају ријечи и премда постоји колебљивост у његовом писању, нешто чешће он је написан. Дебело јер јавља се у само једном примјеру, а графему јери уопште не употребљавају. Редовно је фонема /у/ обиљежена графемом <у>, диграф <уѣ> је у потпуности изостао, а у положају иза палаталних фонема /ј/ и /љ/ јавља се графема <ю>. С друге стране, приближавање Вуковој граfiји огледа се у обиљежавању фонема /ћ/ и /ѣ/ које су код јошавачких јереја у правилу означене графемама <ћ> и <ѣ> (кѣрь 7660: 58; аранђиѣ 8390: 177), а стари начин означавања је потпуно изостао. Овome треба додати и то да се вокално /р/ у већини примјера графемски не разликује од консонантског /р/ (брѣ 3147: 197, смртн 7660: 58, крстѣ 7660: 58, крѣннѣ 8418: 182).

Будући да су поменути свештеници оставили записе и натписе у вријеме прихватања рускословенског као књижевног језика код Срба, оваква ситуација на плану граfiје је сасвим разумљива. Дакле, граfiја двојице јошавачких свештеника одаје образоване особе и добре познаваоце ћириличне писмености тог времена, који су у знаку преплитања редакцијских и народних елемената. Када је бањалучка регија у питању, њихова улога и значај у оквирима српске писмености XVIII вијека није занемарљива, али ћемо ту улогу моћи прецизно дефинисати тек пошто буду истражене особине граfiје, ортограfiје и језика у записима и натписима осталих аутора из Бањалучке и њене околине.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић и Јањић 2016:** Биљана Бабић и Јелена Јањић. „Графија и језик првих издања Сопронове печатње (1866–1869)” у: *Сопронова печатња*, Бања Лука: НУБ РС.
- Ђорђић 1971:** Петар Ђорђић. *Историја српске ћирилице*, Београд.
- Ивић и Јерковић 1981:** Павле Ивић и Вера Јерковић. *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*, Нови Сад.
- Младеновић 1997:** Александар Младеновић. *Српска редакција старословенског језика и употреба само танкога јера у писању*, Археографски прилози, 19, Београд 1997.
- Милановић 2004:** Александар Милановић. *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд.
- Савић 2013:** Сања Савић. *Српскословенски језик*, <http://othes.univie.ac.at/26778/>, приступљено 1. 2. 2018.
- Спасојевић 2017:** Момчило Спасојевић. „Скуцаник (сваштар) јереја јошавачког Гаврила”, *Челиначке новине*, бр. 209, год. XVIII, Челинац.
- Стакић 1897:** Стакић, В. Кратки опис једне старе рукописне књижице. *Босанско-херцеговачки источник*, годиште 11, св. 6–8.
- СС 1994:** *Старославянский словарь* (1994), Москва – Праг.
- Трифуновић 1974:** Ђорђе Трифуновић. *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд.

К ВОПРОСУ О ГРАФИИ ЗАПИСЕЙ И НАДПИСЕЙ ЕРЕЕВ
ЁШАВАЦКИХ ГАВРИИЛА И ДМИТРИЯ

Резюме

В настоящей работе рассматриваются важнейшие особенности графики в кириллических записях и надписях двух ереев, Гавриила и Дмитрия, из окрестности г. Баня-Лука. Записи и надписи возникли в течение XVIII века, или точнее с 1730-го по 1786-ой год. Л. Стоянович включил их в сборник «Стари српски записи и натписи» (1902–1926). Материал, записанный кириллицей в восемнадцатом веке в районе Баня-Луки все еще ждет основательную филологическую интерпретацию и в этом смысле настоящая работа является скромным вкладом в данном направлении.

Ключевые слова: запись, надпись, кириллица, графика, ереи, Гавриил, Дмитрий.

Биљана М. Бабић